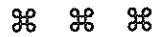

שמואל הרץ

חייב אדם לכבד את חמיו**ראשי-פרקים**

- א. חורג ואח גדול
- ב. כיבודם של קרובים אחרים
- ג. המקור לחיוב כיבודו של חמיו
- ד. הטעם לחיוב הכבוד

בפתיחה להלכות כיבוד אב ואם, בהלכות ממרים (א,א) כתב הרמב"ם: "כיבוד אב ואם מצות עשה גדולה". הדגשה כזו אינה חוזרת במשנה תורה לרמב"ם.¹ יתכן, שהרמב"ם קבע זאת לפי מה שהוא עצמו מדגיש בהמשך: "שקל אותן הכתוב בכבודו ובמוראו" וכפי שנאמר בירושלמי:² "גדול הוא כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבוד המקום".

אך יתכן, שניתן לראות בהרחבת המצווה המחייבת לכבד אנשים נוספים, את היותה של המצווה גדולה מבחינת היקף קיומה.

א. חורג ואח גדול

בבבלי כתובות קג,א מובא, שהדיבר החמישי, שבו נצטוינו, "כבד את אביך ואת אמך", כולל את האם הביולוגית, שאותה חייבים לכבד בלא תלות אם האב חי או לאו, וכן את אשת אביו (אם חורגת). אלא שאת האחרונה חייבים מדאורייתא לכבד רק בחיי האב, ולא לאחר מותו. הגמרא מספרת שם שרבי יהודה הנשיא ציווה והזהיר את בניו להמשיך ולכבדה גם לאחר מותו.

באותו הקשר מביאה הגמרא שהחויב מדאורייתא לכבד את אשת אביו נלמד מיייתור המילה "ואת אמך", כשם שמ"את אביך" לומדים על החיוב לכבד את בעל אמו. מהו"ו הנוספת ("ואת אמך") נדרש שחייבים לכבד גם את האח הגדול.

וכך פסק הרמב"ם להלכה (הל' ממרים ו,טו): "חייב אדם לכבד את אשת אביו אע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים, שזה בכלל כיבוד אביו. וכן מכבד

1 הצירוף "מצוות עשה גדולה" אינו חוזר. הצירוף "מצווה גדולה" מופיע ב"משנה תורה" שלוש פעמים: בהלכות תפילין ומזוזה ה,ד, בהלכות מתנות עניים ח,י, בהלכות ממרים ג,ב.

2 קידושין פרק א' הלכה ז' ועיין בבבלי קידושין ל"א עמוד א' תוספות ד"ה כבד.

בעל אמו כל זמן שאמו קיימת. אבל לאחר מיתתה אינו חייב. ומדברי סופרים שיהיה אדם חייב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו.³

ב. כיבודם של קרובים אחרים

בהלכה מובא שאדם חייב גם בכבוד סבו.⁴ באשר לכבוד חמיו נפסק בטור יו"ד סי' רמ: "וחייב לכבוד חמיו, דכתיב אבי ראה גם ראה". פסוק זה נאמר על ידי דוד לשאול (שמו"א כד, יא). לפי בית-יוסף: "דוד אמר הכי לשאול, וקרי ליה אבי מפני שהיה חמיו." נשמע מדבריו - וכך דייק בעל שדי-חמד (קונטרס הכללים מעי' כי כלל קכ) - שכבוד חמיו הרי הוא כמו כבוד אביו, ולכן דוד קרא לשאול אבי.

אולם הב"ח דייק מלשון הטור אחרת: "שאינו חייב כי אם לכבדו כדרך שמכבד הזקנים בקימה והידור וכיוצא בו." מסתבר, אף על פי שחמיו אינו זקן או חכם.

ג. המקור לחיוב כיבודו של חמיו

מקורו של הטור הוא במדרש "שוחר טוב" לתהילים נו. במדרש מסופר, שלאחר שדוד כרת את כנף בגדו של שאול, שאל שאול את אבנר: "היכן הוא כנף מעילי?" ואבנר ענה לו שנקרע בעוברו בקוצים. "כיון ששמע דוד כך, אמר ליה: ואבי, ראה גם ראה את כנף מעילך בידי." וכאן מסיק בעל המדרש: "מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו, כבכבוד אביו." אבל מוסיף המדרש: "רי' יהודה אמר: אבי ראה גם ראה - אבי ראה אמר לשאול, גם ראה אמר לאבנר. ורבנן אמרי: אבי ראה אמר לאבנר, גם ראה אמר לשאול." לשון המדרש "**כבכבוד אביו**" מוכיחה את דעת בית-יוסף, שהכבוד שחייב אדם כלפי חמיו הוא ככבוד שהוא חייב כלפי אביו, ודלא כב"ח.

3 יש לשים לב, שמדברי הרמב"ם משמע, שכבוד אשת אב וכבוד בעל אם הוא חיוב מן התורה ואילו כבוד אחיו הגדול החיוב מדברי סופרים, למרות שבגמרא לומדים חיוב אחיו הגדול מהו"א והיתירה של ואת אמך. עיין כסף משנה ורדב"ז שם, ואכמ"ל.

4 הרמ"א יו"ד רמ, כד פוסק שחייב בכבוד אבי אביו בניגוד לדעת "יש אומרים" שהיא דעת המהרי"ק.

אבל אפשר שדעת הב"ח היא כדעת ר' יהודה ורבנן, שפניית דוד הייתה אל שאול ואל אבנר בשווה, וכיוון שמסתבר שכלפי אבנר אין דוד חייב ביותר ממה שחייב אדם כלפי תלמיד-חכם, הרי שכך גם כלפי שאול שהיה חמיו.⁵ מקור נוסף לחיוב לכבד את חמיו נמצא במכילתא דרבי ישמעאל (מסכתא דעמלק פרשה א'), שם מבואר ש"וישתחו וישק לו" שנאמר בשמות יח, ז מכון אל משה שהשתחוה לחמיו ונשק לו. ומסיים בעל המכילתא: "מכאן אמרו שיהא אדם מוכן לכבוד חמיו". לשון דומה במכילתא דרשב"י (יח, ה-ט): "מלמד שהיה נוהג בו כבוד ככבוד אביו"; ובילקוט שמעוני: "מכאן אמרו שיהא אדם נוהג בכבוד חמיו".

מדוע העדיף בעל הטור את הדרשה מהנביאים, ממעשהו של דוד, ולא את הדרשה מהתורה, שיתרונה הוא גם בכך שהיא מובאת במדרש הלכה, ולא במדרש אגדה (שוחר טוב)? מה עוד, שכאמור במדרש שוחר-טוב נתונים הדברים במחלוקת, בעוד שבמכילתא הם מפורשים וחד-משמעיים.

נראה שהמקור שבמדרש שוחר-טוב עדיף מכיוון שבו מפורש גם איזה כבוד חייב אדם לתת - לא ככבוד תלמיד חכם וזקן גרידא, אלא "ככבוד אביו". לפי זה בחירת בעל הטור במקור זה דווקא, ולא במובא במכילתא מוכיח דלא כהב"ח, שהכבוד חייב להיות כלפי חמיו כמו כלפי אביו.

ד. הטעם לחיוב הכבוד

כיוון שבדרשות עסקינן, מסתבר שחיוב הכבוד כלפי חמיו אינו חיוב מדאורייתא, וכשתקנו חכמים חובה זו בוודאי עמד לנגד עיניהם טעם כלשהו. ואכן בעל ספר חרדים מבאר שהטעם הוא "משום דאיש ואשתו כחד גופא חשיבי, ואב ואם של זה כאב ואם של זה". לאחר ציון המדרש בשוחר-טוב הוא מוסיף מקור מהנביא (מיכה ז, ו) המגנה "בת קמה באמה כלה בחמותה" - "הרי עיניך הרואות שהשווה עוון בת קמה באמה לכלה בחמותה".

לשון בעל ספר חרדים מוכיחה שהטעם לחיוב הכבוד הוא השכנת שלום בין איש לאשתו, שאם לא יכבד הבעל את הורי אשתו, נמצא שאינם כחד גופא, וכלפי מצב זה מזהיר הנביא, שסיום הפסוק שצוין לעיל הוא: "אויבי איש - אנשי ביתו". לכאורה לפי טעם זה, שוב לא שייך הכיבוד לאחר שאחד מבני הזוג מתאלמן, ובן-זוגו שוב אינו איתו, או לאחר גירושין.

5 אמנם בביאור הגר"א על שו"ע הפנה למדרש שוחר-טוב, והוסיף ששמע שרי יהודה ורבנן אינם חולקים לדינא, ואין ביניהם נפקא-מינה להלכה.

בסדר אליהו רבה (פרק כו) כתב: "כבד את אביך וסמך ליה לא תנאף. ללמדך, שאם נשא אשה ואינה מכבדת אביו ואמו לעת זקנתם הרי הוא כאילו נואף כל ימיו." לפי זה נתק בין אישה לחמיה ולחמותה הרי הוא כנתק בין האישה לבעלה. בזה לכאורה אין נפקא מינה בין קודם מיתתו של אחד מבני הזוג או לאחר מכן.
פסק ההלכה בשו"ע יו"ד רמ, כד הוא, שחייב אדם לכבד את חמיו.⁶

6 לעיון נוסף: שו"ת "יחווה דעת" לרב עובדיה יוסף ח"ו סי' נא.